मनसःसकाशात्व्यक्तंस्फुटीभूतंशब्दंमनोग्रसति अतःमनएवअभिव्यक्तात्मकंशब्दादिस्थूलसर्वदृश्यरूपं स्वतस्तुअव्यक्तंसूक्ष्मं एषमनोऽवसानःप्रतिसंचरःप्रलयःब्राह्मःविराट्संबंधी मनःप्रजापतिमसृजते तिश्रुतेः मनःकल्पितोविराट्मनस्येवलीयतइत्यर्थः ॥ १३ ॥ सूत्रात्मप्रलयमाह तदात्मगुणमितिद्वाभ्यां तद्विराडुपादानमस्मदीयंपरिच्छेदाभिमानिमनोमुख्यंकर्म आत्मगुणंनिःसीमज्ञानवैराग्यैश्वर्यधर्मात्म कंगौणंकर्मआविश्य अंतर्भावितण्यर्थोयं प्रवेश्यग्रसतिचंद्रमाःहैरण्यगर्भोयंसमष्टिमनःएवंव्यष्टिमनसिउपरतेसतिकुत्रचंद्रमस्यधिष्ठानेनतश्चउपतिष्ठतेएनंपुरुषं आत्मगुणइतिशेषः अयमर्थः द्वेब्रह्मणीवेदि तव्येइत्युपक्रमात्परब्रह्मप्राप्तिकामःप्रणवाख्यमपरंब्रह्मोपासीनोभूतशुद्धौउक्तक्रमेणस्थूलभूतात्मकंविराजंअकारार्थंसंहृत्यसर्वात्मनास्थूलदेहंविस्मृत्यमनोमात्रेणावस्थायेतियावत्तत्रमुक्तबंधनंमनश्चंद्रसंज्ञं उकारार्थतांप्रतिपन्नंसदैश्वर्ययुक्तंभवति यथोक्तं विगतवासनमाशुविपाशतामुपगतंमनआत्मतयोदितं यदभिवांछतितद्भवतिक्षणात्सकलशक्तिमयोहिमहेश्वरइतीति ॥ १४ ॥ तंतुचंद्राख्यसमष्टिमनउपा धिसंकल्पंसंकल्पमात्रशरीरंउकारार्थंमहताकालेनवशीकुरुतेमकारार्थेकारणेप्रविलापयतियोगी यतःससंकल्पश्चित्तंविचारात्मिकांचेतोवृत्तिंग्रसतिअतःसंकल्पनिरोधोदुःशकःतच्चसंकल्पवशीकरणंमकारार्थ त्वेनाहमेवेदंसर्वोस्मीत्येवंरूपेणावस्थानमेवज्ञानंअनुत्तमंश्रेष्ठं ॥ १५ ॥ ईशस्यापिलयमाहद्वाभ्यां कालइति कालःअर्धमात्रार्थः शोधितत्वंपदार्थःअस्मीत्येतावन्मात्रप्रत्ययात्मा विज्ञानंउक्तलक्षणंसर्वात्म्या नुभवात्मकमीशंगिरतिगिलतिग्रसतीत्यर्थः कालमपिबलाख्याशक्तिर्ग्रसति अयमर्थः अर्धमात्रायाःपरतःबिंदुनादशक्तिशांताख्याश्चतस्रोऽवस्थाःतत्राकारउकारमकारानपेक्ष्यअर्धमात्रातुरीयंतामप्य

आकाशस्यगुणंशब्दमभिव्यक्तात्मकंमनः॥मनसोव्यक्तमव्यक्तंब्राह्मःसंप्रतिसंचरः॥१३॥तदात्मगुणमाविश्यमनोग्रसतिचंद्रमाः॥मनस्युपरतेचापिचंद्रम स्युपतिष्ठते॥१४॥तंतुकालेनमहतासंकल्पंकुरुतेवशे॥चित्तंग्रसतिसंकल्पस्तच्चज्ञानमनुत्तमं॥१५॥कालोगिरतिविज्ञानंकालंबलमितिश्रुतिः॥बलंकालोग्र सतितुतंविद्याकुरुतेवशे॥१६॥आकाशस्यतदाघोषंतंविद्वान्कुरुतेत्मनि॥तदव्यक्तंपरंब्रह्मतच्छाश्वतमनुत्तमं॥एवंसर्वाणिभूतानिब्रह्मैवप्रतिसंचरः॥१७॥

पेक्ष्यशक्तिर्व्युत्थानवतीजीवन्मुक्त्याख्यातुरीया शांतातुविदेहकैवल्यंपुनरुत्थानाभावान्नगणनीयातथाचईश्वरग्रासस्तुरीयतुरीयइतिश्रुतिः अस्याअर्थः विश्वतैजसप्राज्ञतुरीयेषुअकारोकारमकारार्धमा त्रार्थेषुप्रत्येकंएकैकस्मिन्विश्वादिचतुष्टयमस्तितेनषोडशभेदाभवंतितत्रतुरीयोव्यक्तरूपोजागरणंबिंदुनादशक्तयउत्तरोत्तरंसूक्ष्मत्वात्स्वप्नसुषुप्तितुरीयरूपाःतत्रमकारार्थस्यईश्वरस्यग्रासस्तुरीयोर्धमात्रातस्या पितुरीयःशक्तिरितिसाशक्तिरिहबलशब्देनोच्यते बिंदुनादयोःकालेएवांतर्भावंविवक्षित्वाकालंबलमित्युक्तं अत्रशंकते बलंकालोग्रसतितुइतितुशब्दउक्तार्थनिवारणार्थः अस्मीतिजीवानुभवेनब्रह्मणोप लापःक्रियतइत्यर्थः उत्तरमाहतमिति तंकालंविद्यानेहनानास्तिकिंचनेतिशास्त्ररूपाअस्मीत्यस्यापिबाधिकासुषुप्त्यादिदृष्टांतेनवशेकुरुते अस्मिताप्रलयस्यसुषुप्त्यादौप्रत्यक्षत्वान्नतद्विशिष्टआत्मेत्यर्थः॥१६॥ विद्याक्रममाह आकाशस्येति यदाविद्याकालंवशेकुरुतेतदाआकाशस्यगुणंघोषंनादं अर्धमात्राबिंदुनादक्रमेणतुरीयस्यतृतीयंईश्वरंआत्मनितुरीयेकुरुते प्रविलापयति तत्घोषलयाधिष्ठानंअव्यक्तं घोषाद प्यतीतत्वात् परंघोषांतशब्दब्रह्मापेक्षयाश्रेष्ठं तदेवचशाश्वतंनित्यनिर्मुक्तं अनुत्तमंनास्तिउत्तमंचरमंयस्मात्तत्तथा पुरुषान्नपरंकिंचित्साकाष्ठासापरागतिरितिश्रुतेः एवमिति एवंप्रतिसंचरःप्रलयउक्तः तत्स्व रूपंतुसर्वाणिभूतानिनब्रह्मैवेतिबाधायांसामानाधिकरण्यं रज्जूरगवदीश्वरांतसर्वभूतबाधेनब्रह्मैवावशिष्यतेसप्रलयोनतुघटध्वंसवन्निवृत्तिमात्रं ॥ १७ ॥

Digitized by Google